

Nr 79.

Ankom till Riksdagens kansli den 25 april 1913 kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen med förslag till överenskommelse mellan Svenska staten, å ena, samt Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, aktiebolaget Gellivare malmfält och trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, å andra sidan, angående ökad malm-brytning inom Kiirunavaara och Gellivare malmfält samt en i ämnet väckt motion.

(4:e Avd.)

I en till Riksdagen den 4 april 1913 avlåten, till statsutskottets förberedande behandling överlämnad proposition, nr 173, har Kungl. Maj:t, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finans-ärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag, aktiebolaget Gellivare malmfält och trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa överenskommelse angående ökad brytning och utfraktning av järnmalm m. m. i enlighet med vidfogat förslag till sådan överenskommelse.

Ifrågavarande förslag är av följande lydelse:

Emellan Svenska staten, å ena, samt Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, Aktiebolaget Gellivare malmfält och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, å andra sidan, är följande överenskommelse träffad:

§ 1.

Utöver de kvantiteter järnmalm, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag enligt 1907 och 1908 års kontrakter med svenska staten äger att under 25-årsperioden 1908—1932 bryta och tillgodogöra sig inom Kiirunavaara och Gellivare malmfält, skall bolaget mot den i § 3 här nedan stadgade ersättning till staten under tiden 1913—1932 äga rätt att bryta och tillgodogöra sig inom samma malmfält ytterligare högst trettioen (31) miljoner ton, därav högst 21,600,000 ton inom Kiirunavaara malmfält samt högst 9,400,000 ton inom Gellivare malmfält, oberäknat varpmalm, varom förmåles i § 7 av 1907 års kontrakt.

§ 2.

Staten tillförsäkrar Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag att under perioden 1913—1932 frakta å järnvägen Svartön—Riksgränsen utöver de malmkvantiteter, som angivas i § 8 mom. 1:o och 2:o av 1907 års kontrakt samt § 3 av 1908 års kontrakt ytterligare den malm, tillsammans trettioen miljoner ton, som bolaget genom detta kontrakt erhåller rätt att bryta inom Kiirunavaara och Gellivare malmfält, mot den i ovannämnda § 8 mom. 1:o och 2:o för varje fall bestämda frakt och under övriga däri stadgade fraktningsvillkor. Denna kvantitet fördelas sålunda, att bolaget äger frakta

under år 1913	upp till	300,000	ton
» » 1914	» »	400,000	»
» » 1915	» »	650,000	»
» » 1916	» »	900,000	»
» » 1917	» »	1,150,000	»
» » 1918	» »	1,350,000	»
» » 1919	» »	1,600,000	»
» » 1920	» »	1,850,000	»
1921—1932	» »	1,900,000	» ;

dock att den del av ovannämnda malmkvantiteter, som bolaget under något eller några år icke hunnit utfrakta, må — efter överenskommelse med järnvägsstyrelsen, huruvida transporterna av dessa restpartier skola gå i riktning mot Svartön eller mot Riksgränsen — senare såvitt för statens järnvägar möjligt utfraktas, dock — med undantag för det i § 6 här nedan avsedda fall — ej efter 1932 års slut.

Den i 1907 års kontrakt angivna högsta fraktkvantiteten för år i olika riktningar må i följd av nyssberörda bestämmelse jämte 1908 års kontrakt uppgå till högst 5,000,000 ton malm från Kiruna till Riksgränsen, 1,400,000 ton eller den kvantitet, Kungl. Maj:t därutöver kan medgiva, från Kiruna till Svartön och 1,400,000 ton Gellivaremalms från Gellivare (Malmberget) till Svartön.

Staten fritager sig från ansvar för den minskning i den transporterade malm mängden, som kan uppstå, därest icke bolaget jämnt fördelar alla malmsändningar på olika linjer under årets särskilda månader eller trafiken förhindras genom omständigheter, över vilka förvaltningen av statens järnvägar icke råder.

Ifrågasättes ökning av utfraktningen från Kiruna till Svartön med mera än 400,000 ton för år räknat, måste samtidig minskning med motsvarande mängd malm å linjen Kiruna—Riksgränsen ske, och åligger det för sådant fall bolaget att därom göra framställning hos järnvägsstyrelsen minst 2 år före ingången av det kalenderår, varunder sådan omläggning skulle äga rum, därest ökningen avser en transportmängd av mera än 400,000 ton och upp till 900,000 ton; önskas större årlig ökning än 900,000 ton i transporterna å linjen Kiruna—Svartön, skall meddelande härom lämnas minst 3 år före ingången av det kalenderår, varunder sådan ökning är avsedd att äga rum.

För den händelse bolaget skulle önska att för visst fall försända malm från Gellivare malmfält till Riksgränsen, äger bolaget att efter överenskommelse med järnvägsstyrelsen få sådan transport utförd mot en frakt av 3 kronor 43 öre per ton, under villkor att bolaget utöver i transportplanen angivna kvantiteter försänder minst motsvarande kvantitet malm från Kiruna till Svartön och i övrigt så ordnar transporten av malmen, att de vagnar, som använts för malmtransporten från Kiruna till Svartön, kunna vid återgåendet användas för berörda malmtransport från Malmberget till Riksgränsen.

För magasinering i vagnar av malm i avvaktan på lossning samt för transporter mellan upplag sinsemellan eller mellan upplag och lastande fartyg tillhandahålla statens järnvägar utan avgift 150 malmvagnar per dag. Erfordras ett större antal vagnar tillhandahålla statens järnvägar sådana i mån av tillgång mot en hyra av 3 kronor per vagn och påbörjat dygn.

Bolaget anskaffar och tillhandahåller statens järnvägar senast den 1 juni 1914 ett antal av 100 malmvagnar av statens järnvägars typ M2 enligt nu gällande bestämmelser samt av svensk tillverkning, vilka vagnar utan någon ersättning till bolaget få disponeras för den allmänna malmtrafiken. Kostnaden för dessa vagnars underhåll bestrides av bolaget.

Lika många vagnar, som under tiden kl. 6 e. m. ena dagen till kl. 6 e. m. påföljande söckendag ankommit lastade till Svartön, skola återlämnas tomma successivt senast under loppet av därpå följande söckendag, räknad till kl. 12 midnatt. Försenas återlämnandet utöver denna tid, erlägges av bolaget en vagnhyra av 3 kronor per vagn och påbörjat dygn.

Genom förestående upphäves bestämmelsen rörande begagnandet av vagnar å Svartön i Kungl. Maj:ts brev av den 1 juli 1898, åberopat i 1907 års kontrakt § 8 mom. 1:o).

§ 3.

För hälften av den kvantitet järnmalm, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag enligt bestämmelserna i § 1 här ovan bryter och bortfraktar, skall staten uppbära den vid nämnda hälfts försäljning uppstående nettovinsten, vilken vinst med stöd av för statens räkning nu verkställda undersökningar härmed fastställles till sex (6) kronor per ton. Å vinsten skall dock avräknas den avgift, som staten såsom ägare av bolagets preferensaktier på grund av bolagsordningens bestämmelser äger bekomma i utdelning för ifrågavarande femton och en halv miljoner ton; och skall sålunda utöver berörda avgift vinsten utgå för åren 1913—1927 med 5 kronor per ton Kiirunavaara-malm och 5 kronor 50 öre per ton Gellivaremalm samt för åren 1928—1932 med 4 kronor 50 öre per ton Kiirunavaara-malm och 5 kronor 25 öre per ton Gellivaremalm.

Den 31 december varje år skall approximativ likvid av ifrågavarande vinst erläggas för den kvantitet malm, som enligt kungl. järnvägsstyrelsens ungefärliga beräkningar under året brutits och utfraktats på grund av bestämmelserna i detta kontrakt; och skall den slutliga regleringen av likviden äga rum i samband med erläggandet av den utdelning, som enligt bolagsordningen skall utgå till staten såsom ägare av preferensaktierna.

§ 4.

Begagnar staten den i § 9 av 1907 års kontrakt stipulerade rätt att den 31 december 1932 inlösa de Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund eller aktiebolaget Gellivare malmfält tillhöriga aktierna i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, skall, såsom vederlag för den genom detta kontrakt föranledda minskningen av malmtillgången i Kiirunavaara och Gellivare malmfält, den enligt de i nämnda § angivna grunder bestämda lösesumman minskas med ett belopp motsvarande 3 kronor

per ton å hälften av de enligt detta avtal brutna och bortfraktade malmkvantiteter.

Skulle staten icke hava den 31 december 1932 begagnat sin förenämnda inlösningsrätt, skall det härövan angivna beloppet jämte ränta efter 4 procent från den 1 januari 1933 till den 31 december 1942 avdragas från den lösesumma, som jämlikt de i § 12 av 1907 års kontrakt angivna grunder skall bestämmas, för det fall att staten till sistnämnda dag påkallat begagnande av sin lösningsrätt.

§ 5.

Vid den i § 9 mom. 1:o av 1907 års kontrakt föreskrivna uppskattning av den medelvinst, Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag under åren 1920—1929 haft å malmförsäljningen, skall icke hänsyn tagas till försäljningsprisen å den malmkvantitet, bolaget på grund av nu förevarande avtal brutit och tillgodogjort sig; ej heller skall genom detta kontrakt ändring ske med avseende å de i § 9 mom. 1:o av 1907 års kontrakt bestämda maximikvantiteter malm — 30,000,000 ton från Kiirunavaara malmfält och 7,500,000 ton från Gellivare malmfält — som vid inlösen få tagas i beräkning. Dessa bestämmelser skola äga motsvarande tillämpning för det fall att lösningsrätt kommer att utövas i enlighet med § 12 i 1907 års kontrakt.

§ 6.

Begagnar ej staten sin lösningsrätt vid 1932 års utgång och har Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag till den tiden ej medhunnit att bryta och utfrakta de malmkvantiteter, som bolaget enligt detta kontrakt äger tillgodogöra sig från Kiirunavaara och Gellivare malmfält, skall bolaget under femårsperioden 1933—1937 först utfrakta vad som må återstå av sistnämnda malmkvantiteter, innan brytning och utfraktning av de i § 10 i 1907 års kontrakt angivna malmkvantiteter må ifrågakomma.

§ 7.

Bestämmelserna i detta kontrakt skola ej göra ändring i vad i 1907 års kontrakt är stadgat därom, att, om de malmtillgångar, som vid 1932 respektive 1942 års utgång finnas kvar inom Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags utmål, av nämnden uppskattas till mindre belopp än 150 miljoner ton i Kiirunavaara eller 37 1/2 miljoner ton i Gellivare malmfält

från lösesumman för de aktier, staten äger lösa, skall avdragas, vad som svarar mot bristen i nyssnämnda kvantiteters sammanlagda belopp.

§ 8.

Vad i §§ 13, 14, 15, 16, 18, 24 och 29 av 1907 års kontrakt är stadgat skall i tillämpliga delar gälla även beträffande den malmkvantitet, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag genom detta kontrakt erhåller rätt att bryta.

§ 9.

Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund ikläder sig ansvarighet såsom för egen skuld för alla de förbindelser, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag genom detta kontrakt åtagit sig.

§ 10.

Aktiebolaget Gellivare malmfält och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund medgiva, att, till säkerhet för samtliga deras förbindelser enligt 1908 års kontrakt samt enligt detta kontrakt, de i § 21 mom. 1:o av 1907 års kontrakt omförmälda aktier må utgöra pant.

§ 11.

Uppstår mellan parterna tvist om tolkningen eller tillämpningen av detta kontrakt, skall tvisten avgöras av skiljemän, utsedda på sätt i § 28 i 1907 års kontrakt finnes stadgat.

Beträffande utredningen i ärendet tillåter sig utskottet hänvisa till åberopade statsrådsprotokollet.

I sammanhang härmed har utskottet till behandling förehaft en inom Första kammaren av greve *F. Cl:son Wachtmeister* väckt motion, nr 133, däri föreslagits, att till avtalet med Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag måtte fogas det ytterligare villkoret, att bolaget åtager sig att anordna en genom djupborrningar utförd undersökning rörande malmernas dimensioner på djupare nivåer inom Kiirunavaara och Gällivare malmberg intill en kostnad av högst 500,000 kronor, vilket av bolaget gjorda utlägg skall utan räntetillägg till bolaget återbetalas,

i den händelse staten 1932 eller 1942 begagnar sig av sin rätt att inlösa bolagets halvpakt i de nämnda malmfälten.

Denna undersökning skall utföras i överensstämmelse med de anvisningar, som lämnas av en för arbetets övervakande tillsatt nämnd å tre personer, av vilka en utses av Kungl. Maj:t, en av bolaget och en av järnkontoret.

Arbetet skall så bedrivas, att nämndens rapport över de vunna resultaten kan föreläggas 1917 års Riksdag.

Till stöd för denna framställning har motionären anfört följande:

»I nådig proposition, nr 173, till innevarande Riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit en väsentlig ökning av exporten av järnmalm från de nu under brytning varande norrbottniska malmfälten. Den föreslagna exportökningen motiveras därmed, att ett för närvarande räntelöst kapital därigenom snabbare göres räntebärande, en transformering, vilken i den angivna utsträckningen anses kunna ske, utan att landets tillgång på järnmalm för mycket långa tider framåt därigenom äventyras.

Utan att i detta sammanhang vilja ingå på en granskning av de statsekonomiska synpunkter, vilka ligga till grund för yrkandet i berörda proposition, anser jag mig böra fästa Riksdagens uppmärksamhet på en åtgärd av synnerligen maktpåliggande natur, varom beslut torde böra fattas i samband med behandlingen av frågan om ökning av malmexporten.

Alltsedan Sveriges geologiska undersökning 1898 publicerade en av dåvarande statsgeologen Hj. Lundbohm utarbetad beskrivning över Kiirunavaara och Luossavaara järnmalmsfält, har från statens sida ingen systematisk undersökning blivit utförd för vinnande av närmare kännedom om Norrbottens tvenne största järnmalmsförekomster, Kiirunavaara och Gellivare. De utredningar i dessa frågor, vilka senare blivit förelagda Riksdagen, hava varit baserade på de erfarenheter, som under malmbrytningens fortgång och genom företagande av djupborrningar anskaffats av det bolag, vilket bearbetar dessa malmfält.

Den av professor Walfr. Petersson utförda, i och för sig säkerligen mycket omsorgsfulla utredning, som låg till grund för 1907 års Riksdags viktiga beslut rörande reglerande av äganderättsförhållandena och brytningen vid de nämnda malmfälten, var sålunda i någon mån grundad på 1898 års undersökning, men för övrigt på från gruvförvaltningarna bekomna uppgifter, belysta av den erfarenhet, som professor Petersson vunnit under besök på gruvfälten.

Alldeles likartat är fallet med den utredning av professor Peterssons hand, vilken åtföljer den nu framlagda propositionen och vilken beträff-

fande den viktigaste förekomsten, Kiirunavaara, ej har att uppvisa några väsentliga nya fakta rörande malmens djupgående, utan i detta hänseende stöder sig på de erfarenheter rörande detta fält, som förelågo redan år 1907. Man står här sålunda inför den egendomliga situationen, att undersökningsarbetena rörande Kirunamalmens djupgående inställdes i och med det att staten blev hälftenägare i malmfältet. De 6 år, som sedan dess förflutit fram till denna Riksdag, då exportfrågan åter blivit aktuell, hava ej på önskligt sätt utnyttjats för vinnande av ökad kunskap rörande denna malms storlek.

Ehuru jag sålunda med beklagande konstaterar, att staten underlåtit att sörja för fortsatta undersökningsarbeten, vilkas resultat skulle varit synnerligen välkomna nu, då fråga är om brytningens ökande, anser jag i likhet med tankegången i den kungl. propositionen, att den nu påvisade malmmängden i Kiirunavaara är betryggande med hänsyn till den jämförelsevis begränsade exportökning, som nu av regeringen blivit föreslagen. Men det är ju möjligt, att Riksdagen efter ett antal år åter kan få anledning att taga under övervägande frågan om reglering av brytningen, och det synes mig i hög grad önskvärt, att Riksdagen redan nu sörjer för att en fullständigare utredning rörande den verkliga malmmängden kan föreligga, då malmproblemet åter kommer under dess prövning. De undersökningsarbeten, vilka för sådant ändamål erfordras, äro av den omfattande art, att de ej kunna på en knappt tilltagen tid utföras omedelbart före frågans behandling av regering och riksdag. Det fordras här tvärtom en framsynt planläggning av arbeten, vilka torde kräva åratal för sitt utförande.

Ännu mera tungt vägande blir det här framställda önskemålet, då man tager i betraktande, att staten år 1930 skall träffa sitt avgörande angående den ytterst betydelsefulla frågan om eventuell inlösen av den halvpast i de nämnda malmfälten, som nu är enskild egendom. I bil. D) till 1907 års malmfältsproposition beräknas lösesumman för detta köp till 140,625,000 kronor, vilken beräkning är baserad på det antagandet, att medelvinsten för ton malm skulle utgöra 3 kronor. I den för årets riksdag framlagda propositionen uppgives emellertid, att nettovinsten per ton malm kan sättas till 6 kronor samt att lösesumman, beräknad under denna förutsättning, bleve 281,500,000 kronor eller, sedan med bolaget i år kontrakterade avdrag gjorts, 234,750,000 kronor. Inför tvånget att i en ej avlägsen framtid träffa avgörande rörande ett så betydande kapitalutlägg bör det tydligtvis vara statsmakternas omsorg att i god tid sörja för en utredning, vilken så fullständigt som möjligt

kan klargöra storleken av de naturrikedomar, som för denna ofantliga lösesumma skola förvärvas åt staten.

Beträffande Kiirunavaara har man ansett sig kunna approximativt uppskatta malmmängden intill 300 meter under Luossajärvis yta och sålunda kommit till en malmkvantitet av 740 miljoner ton. I fråga om Gellivare har man beräknat malmmängden intill ett antaget djup av 500 meter under fältets nollpunkt vara cirka 233 miljoner ton.

Dessa uppskattningar äro emellertid i hög grad osäkra, enär den i ytan uppmätta malmarean antagits oförändrad till de nämnda djupen, ehuru de hittills utförda djupborrningarna och övriga undersökningsarbeten giva endast mycket ofullständigt stöd för ett sådant antagande. Med den nuvarande mycket bristfälliga kännedomen om dessa malmers djupgående är det sålunda ej uteslutet, att malmarean på de angivna djupen åtminstone inom vissa delar av fälten är mindre än nu vid beräkningarna antagits. Å andra sidan har professor Carlheim-Gyllenskölds omfattande magnetiska undersökning av Kiirunavaara gjort sannolikt, att denna malm fortsätter med i stort sett oförändrade dimensioner djupt under den nivå, 300 meter, till vilken beräkningen av malmmängden hittills utsträckts. För närvarande *antager* man med ledning av mycket få djupgående borrningar (en enda, Zenobia, nående ned till 300 meters djup), att malmarean på nämnda nivå är densamma som i ytan. Om man genom ett tillräckligt antal djupborrningar ned till 500 meter kunde *visa*, att malmarean på sistnämnda djup verkligen är lika stor som i ytan, vore därmed malmkroppens likformighet till betydande djup på ett så avgörande sätt ådagalagd, att man säkerligen kunde extrapolera malmarean från 500 meter ned till 800 meter med fullt ut lika mycket berättigande, som man nu extrapolerar malmarean från dagytan ned till 300 meters nivå, och undersökningen skulle i detta fall öka den approximativt påvisade malmmängden i Kiirunavaara med minst 500 miljoner ton, enär enligt erfarenheterna i dagytan varje meters avsänkning motsvarar en malmmängd av cirka 1.3 miljoner ton.

Ett belysande exempel på betydelsen av undersökningsarbeten mot djupet är Grängesberg, där gruvingenjör N. Hedberg ännu år 1909 angav den påvisade återstående malmmängden till 50 miljoner ton, medan det senaste årets undersöknings- och beredningsarbeten ökat denna kvantitet till ej mindre än 142 miljoner ton.

Av det anförda torde med full tydlighet framgå, att en undersökning av Kiirunavaara- och Gellivaremalternas djupare delar måste anses vara i hög grad maktpåliggande. Såsom i det följande skall visas, kan man för en jämförelsevis underordnad kostnad vinna upplys-

ningar, som kunna bliva av grundläggande betydelse för statens handlingsätt med avseende på de norrbottniska malmfältens framtid.

Genom rådpläging med fackmän har jag kommit till den uppfattningen, att den här föreslagna undersökningen i huvudsak bör utföras genom djupborrningar, vilka för närvarande ej torde böra planläggas till större djup än 500 meter, enär detta är den nivå, intill vilken den ledande svenska borrhärman, svenska diamantbergborrningsaktiebolaget, anser sig kunna lämna full garanti för arbetets betryggande utförande.

Den mäktigare delen av Kirunamalmen har i dagen en längdutsträckning av 3,000 meter, varför man skulle behöva 7 borrhål för att på var 500:de meter genomborra denna malm, vilket torde vara tillräckligt för vinnande av kännedom rörande huvuddragen i malmens dimensioner på t. ex. 500 meters nivå. Enligt från svenska diamantbergborrningsaktiebolaget bekomna upplysningar kan man med trygghet antaga, att 500 meter djupa borrhål ej skola draga högre totalkostnad än i medeltal 75 kronor per borrhål. 7 stycken borrhål à 500 meter skulle sålunda draga en sammanlagd kostnad av högst 262,500 kronor.

Malmkvantiteten i Gellivare malmberg är visserligen vida mindre än i Kiirunavaara, men den är å andra sidan fördelad på ett antal skilda malmer, varför åtminstone 6 djupborrningar måste avses för Gellivare, om en någorlunda motsvarande kunskap rörande detta fält skall vinnas. Jag beräknar sålunda för Gellivare malmberg 6 borrhål à 500 meter till en sammanlagd kostnad av högst 225,000 kronor.

Den totala kostnaden för de 7 borrhålen i Kiruna och de 6 i Gellivare skulle sålunda belöpa sig till högst 487,500 kronor, varför jag med hänsyn till kostnader jämväl för arbetets planläggande och övervakande avrundar summan till 500,000 kronor.

Den plan rörande borrhålens djup och fördelning, som här blivit framlagd, är naturligtvis att betrakta endast som rent preliminär och bör ej bliva bindande för de sakkunniga, vilka anmodas att planlägga och övervaka detta undersökningsarbete. Jag tänker mig, att detta uppdrag borde kunna lämnas åt en nämnd av 3 personer, varav en utses av Kungl. Maj:t, en av bolaget och den tredje av jernkontoret.

Med hänsyn till tiden för undersökningens utförande är det givetvis ur statens synpunkt fördelaktigt, att resultaten föreligga snarast möjligt. Å andra sidan torde det för arbetets lugna och planmässiga bedrivande vara lämpligt att anslå en tid av cirka 3 år, varför jag hemställer, att undersökningen måtte ordnas så, att dess resultat kunna föreläggas 1917 års riksdag. Möjligen kunna genom denna undersökning sådana oförut-

sedda upplysningar vinnas, att staten finner önskligt att genom undersökningsarbeten av annan art, t. ex. schaktsänkning och drivande av försöksorter, fullständigt förbereda frågans slutliga avgörande år 1930. Till sådana mer omfattande arbeten finnes ännu tid, i den händelse den nu föreslagna undersökningen kan föreligga avslutad år 1917.

Den summa av $\frac{1}{2}$ miljon kronor, som erfordras för här föreslagna undersökning, är visserligen i och för sig mycket betydande, men den ter sig dock helt oansenlig vid sidan av de värden, varom det här är fråga. Den utgör sålunda endast cirka en femhundrededel av den lösesumma, vilken staten år 1932 nu kan antagas skola betala till bolaget.

Under förutsättning att ett statsinköp av bolagets halvpakt i malmfälten ej framdeles kommer till stånd, anser jag det naturligt, att den nu föreslagna undersökningen bekostas av bolaget, som ju i sådant fall högst sannolikt i framtiden liksom nu kommer att verkställa brytningen och sålunda för djupbrytningens ordnande vinner omedelbar vägledning genom denna undersökning. Skulle staten däremot komma att utlösa bolaget från malmfälten, anser jag rimligt, att staten såsom tillägg till lösesumman ersätter bolaget för de faktiska utlägg intill $\frac{1}{2}$ miljon kronor, som blivit gjorda för denna undersökning, detta dock sålunda att staten ej är skyldig att till bolaget erlagga ränta å det ifrågavarande beloppet.»

Utskottet tillåter sig till en början att meddela följande ur den kungl. propositionen hämtade redogörelse för statens gruvegendom i Norrbotten och nu gällande grunder för dess tillgodogörande.

*Statens gruv-
egendom i
Norrbotten.*

Som bekant är staten ägare till halva aktiekapitalet i Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, i det att staten äger alla preferensaktierna i bolaget till ett nominellt belopp av 40,000,000 kronor. Den andra hälften av aktierna, stamaktierna, jämväl till nominellt belopp av 40,000,000 kronor, äges av trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund. Förstnämnda bolag är ägare av Kirunavara, Luossavara och Gellivare malmfält.

Nu rådande rättsförhållanden mellan staten å ena sidan och nämnda bolag å den andra äro reglerade genom överenskommelser, som efter Riksdagens godkännande åren 1907 och 1908 träffats genom särskilda kontrakt.

1907 års överenskommelse avslöts mellan staten å ena sidan samt Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, aktiebolaget Gellivare malmfält och trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å den andra. Dessförinnan

*Statens för-
värv enligt
1907 års
kontrakt.*

ägdes Kirunavara malmfält av förstnämnda bolag och Gellivare malmfält av aktiebolaget Gellivare malmfält. Grängesbergsbolaget innehade aktiemajoriteten inom de båda gruvbolagen. Staten ägde jordägarandelen inom vissa fyndigheter å Kirunavara, Luossavara och Gellivare malmfält.

Genom 1907 års överenskommelse gjordes den förändringen beträffande dessa bolag, att Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag ökade sitt aktiekapital från dåvarande 24 miljoner kronor till 80 miljoner kronor, därav 40 miljoner kronor preferensaktier, vilka samtliga tillföllö staten. För de nyemitterade 16 miljoner kronor i stamaktier inköpte Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag Gellivarebolagets samtliga tillgångar (med undantag av vissa fordringar, obligationer m. m.). Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag blev sålunda ägare till alla tre malmfälten. Såsom ägare av preferensaktierna i bolaget (halva aktiekapitalet) kan staten sägas äga hälften av bolagets tillgångar, således även hälften av malmfälten. Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund kan såsom ägare av stamaktierna sägas äga den andra hälften av tillgångarna, inberäknat malmfälten.

Staten erhöll genom 1907 års överenskommelse förutom preferensaktierna ytterligare

Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags övriga malmfält (Syväjärvi, Nokutusvara och Haukivara);

samtliga aktier i Mertainens gruvaktiebolag, nominellt 5 miljoner kronor, med detta bolag tillhörande Mertainens och Ekströmsbergs malmfält m. fl. fyndigheter;

nyttjanderätt samt efter år 1937 eventuellt uteslutande äganderätt utan något vederlag till Luossavara malmfält.

Såsom motvaluta från statens sida överlätos till Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag statens nämnda jordägarandelar inom vissa utmål, inom vilka malmbrytning dock icke ägt rum, varjämte staten på arrende åt bolaget upplät vissa områden vid Gellivare och Kiruna.

Malmbrytningens begränsning enligt 1907 års kontrakt.

I kontraktet är stadgad viss begränsning av *malmbrytningen*. Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag förband sig nämligen att under 25-årsperioden 1908—1932 icke bryta och tillgodogöra sig mera än sammanlagt 75,000,000 ton järnmalm inom Kirunavara malmfält och 18,750,000 ton inom Gellivare malmfält. Jämväl för de årliga brytningskvantiteterna äro i kontraktet bestämda vissa gränser, i det att staten icke åtagit sig att å järnvägen Luleå—Riksgränsen utfrakta mera än vissa stigande maximikvantiteter per år.

I fråga om statens rätt till *utdelning å preferensaktierna* är i bolagsordningen stadgat, att dylik utdelning utgår för åren 1908—1937 av bolagets vinst med ett belopp, motsvarande följande avgift å hälften av den kvantitet malm, som årligen brytes i Kirunavara och Gellivare malmfält samt därifrån bortföres. Avgiften utgör för åren:

*Utdelningen
å statens ak-
tier i bolaget
enligt 1907
års kontrakt.*

	Kirunamalm kr. per ton	Gellivaremaln kr. per ton
1908—27.....	1: —	—: 50
1928—32.....	1: 50	—: 75
1933—37.....	2: —	1: —

Övrig vinst å bolagets rörelse tillfaller stamaktieägarna.

Av den vinst, som bolagets verksamhet lämnar under tiden efter 1937, erhålla preferensaktierna och stamaktierna utdelning med lika rätt, därest staten icke dessförinnan begagnat sig av sin i kontraktet stadgade rätt att inlösa stamaktierna i bolaget.

I sammanhang med det år 1908 avslutade inköpet för statens räkning av aktiebolaget Svappavaara malmfälts gruvor medgavs genom kontrakt mellan staten, å ena sidan, samt Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag och trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund, å den andra, från statens sida rätt för Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag att under tiden 1915—1932 bryta och tillgodogöra sig inom Kirunavara malmfält ytterligare 9,000,000 ton malm, dock med rätt för bolaget att därav bryta högst 2,500,000 ton inom Gellivare malmfält i stället för inom Kirunavara malmfält. Utfraktningen av dessa kvantiteter får ske sålunda:

*Utvägdad
brytning
genom 1908
års kontrakt
och vederlag
till staten
härför.*

under vart av åren	1915—17	150,000 ton.
» » » »	1918—20	450,000 »
» » » »	1921—32	600,000 »

Såsom vederlag för berörda brytningsrätt erlade bolaget till staten den 1 juli 1908 ett kontant belopp av 3,500,000 kronor, att jämte 5 miljoner kronor som för ändamålet anvisades av statsmedel användas till inköpet av Svappavarabolagets gruvor. Dessutom förband sig bolaget att till staten erlägga royalty av 3 kronor per ton för hälften av ifrågakvarande malmkvantiteter, från vilken royalty dock skall avräknas den avgift per bruten ton, som staten enligt vad förut nämnts skall erhålla såsom utdelning å preferensaktierna.

De enligt 1907 och 1908 årens kontrakt till brytning och utfraktning under åren 1908—1932 medgivna maximikvantiteterna järnmalm uppgå sålunda till

	Kirunavara- malm.	Gellivare- malm.
enligt 1907 års kontrakt	75,000,000 ton	18,750,000 ton
» 1908 » »	6,500,000 »	2,500,000 »
	<u>81,500,000 ton</u>	<u>21,250,000 ton</u>
	eller tillsammans 102,750,000 ton.	

*Begränsning
av statens rätt
till malm-
brytning i
egna gruvor.*

I 1907 års kontrakt förband sig staten att intill år 1933 (eventuellt 1938) icke för annat ändamål än järn- eller ståltillverkning i Sverige bryta eller låta bryta malm från de malmtillgångar, varöver staten sålunda fick full äganderätt eller uteslutande nyttjanderätt.

Enahanda bestämmelser inrycktes i 1908 års kontrakt i fråga om brytning inom Svappavara, Levieniemä, Tansari och Salmivara malmfält.

*Statens rätt
att inlösa
stamaktierna.*

Staten äger rätt att under vissa villkor inlösa stamaktierna.

Denna rätt inträder första gången den 31 december 1932 efter därom under år 1930 gjord tillsägelse hos trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund samt hos aktiebolaget Gellivare malmfält, om detta bolag då ännu äger bestånd. För inlösen skall värdering av stamaktierna verkställas av 9 ojäviga gode män, utsedda på sätt i kontraktet sägs. Dessa skola uppskatta den årliga medelvinst, som Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag skäligen bör anses hava haft å försäljningen av den malm, som bolaget brutit och tillgodogjort sig under åren 1920—1929. Har under nämnda 10-årsperiod brutits mer än 30,000,000 ton malm från Kirunavara malmfält eller 7,500,000 ton från Gellivare malmfält, skall från beräkningen uteslutas den vinst, som belöpt å de överskjutande kvantiteterna. Lösesumman skall utgöra 25 gånger hälften av den sålunda uppskattade medelvinsten. Grunderna för inlösningen finnas intagna i § 9 av 1907 års kontrakt.

Begagnar staten icke sin lösningsrätt den 31 december 1932, äger staten enahanda lösningsrätt den 31 december 1942. För beräkning av medelårsvinsten skall då läggas till grund kvantiteten av den malm, som bolaget brutit och tillgodogjort sig under tioårsperioden 1928—1937.

De skulder, Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag intill år 1933, respektive år 1938, må hava ådragit sig, har Grängesbergsbolaget enligt

kontraktet förbundit sig att gälda utan rätt till regress. I följd härav får vid utgången av år 1932, respektive år 1937, Luossavaara—Kiirunavaara aktiebolag icke i balansräkning vara påfört andra belopp än aktiekapital, reservfond samt vinstmedel. Vidare har bolaget förbundit sig att hålla all för rörelsen erforderlig egendom i gott skick ävensom att under åren 1928—1937 icke utan Kungl. Maj:ts tillstånd avyttra sådan egendom.

Staten har, såsom av det anförda framgår, rätt att på angivna villkor förvärva ensam äganderätt till Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags alla tillgångar, främst däribland Kirunavara och Gellivare malmfält. Använder staten icke denna inlösningsrätt, blir staten fortfarande endast delägare i bolaget såsom innehavare av halva aktiekapitalet, och få stamaktier och preferensaktier efter 1937 lika rätt.

Före den bestämda tidpunkten för en eventuell inlösnings av stamaktierna kan från statens sida icke något åtgöras för en ökad malmexport med mindre nytt avtal med Grängesbergslaget kommer till stånd.

På sätt departementschefen i sitt anförande till åberopade statsrådsprotokollet framhållit, är det åtskilliga olika synpunkter, som kräva beaktande vid bedömande av frågan om regleringen av malmexporten från de norrbottniska malmfälten. Den synpunkt, som vid 1907 års uppgörelse trädde i förgrunden, var helt naturligt, att staten borde förvärva rätt till kontroll över malmfältens exploatering och förebygga, att fyndigheternas tillgodogörande ägde rum allenast med syfte, att för den närvarande tiden förvärva största möjliga utbyte utan hänsyn till vilka följder en sådan brytning kunde erhålla för kommande generationer.

Å andra sidan var det också naturligt, att staten vid uppgörelsens träffande sökte tillvinna det allmänna så stora fördelar som möjligt och därför i den mån det ansågs görligt och skäligt sökte begränsa den kvantitet malm, som bolaget skulle få bryta och tillgodogöra sig, innan statens rätt till lika andel i avkastningen inträdde.

I och med det faktum, att staten såsom ägare av Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolags preferensaktier blivit ägare till hälften uti malmfälten samt tillika betingat sig rätt att efter vissa bestämda grunder lösa till sig även den andra hälften, är det uppenbart, att staten får ett starkt intresse av, att malmexporten såsom affär betraktad drives på bästa sätt, så att, om och när staten vare sig helt och hållet tillgodogjuter eller i varje fall till hälften bliver delaktig i vinsten, förhållandena må ur affärssynpunkt gestalta sig så fördelaktigt som möjligt för staten.

*Utskottets
yttrande.*

Den vid 1907 års uppgörelse i första hand beaktade synpunkten, att det borde tillses, att malmfältens exploatering ej sker på sådant sätt, att därigenom förgripes deras fortsatta utnyttjande i framtiden, är helt visst av beskaffenhet att böra allt framgent tillmätas avgörande betydelse. När det då gäller att besluta, huruvida och i vilken mån en ökning av malmbrytningen i de norrbottniska gruvfälten må kunna, med vederbörlig hänsyn tagen till denna synpunkt, äga rum, måste beslutet givetvis vara beroende av kännedom om de i malmfälten förefintliga malmtillgångarnas storlek. De i sådant avseende i den kungl. propositionen framlagda beräkningarna synas visserligen endast i mindre grad vara grundade på nya, efter 1907 års uppgörelse företagna undersökningar, varför ock skillnaden mellan de vid tidpunkten för nämnda uppgörelse och de nu med säkerhet kända malmtillgångarna ej lär vara synnerligen stor, ehuru väl vid Gellivare påvisats en större malmarea än den år 1907 kända. Emellertid synes full enighet råda därom, att ifrågavarande malmtillgångar äro så rika, att en ökad brytning därstädes under åren 1913—1932 med, såsom föreslagits, 31,000,000 ton ej kan innebära ett överdrivet utnyttjande av gruvfälten till men för kommande generationer även om i framtiden inhemsk järnförädling i större skala skulle komma till stånd.

Om man alltså från nu berörda synpunkt icke kan finna något hinder mot en ökad brytning, kommer uppenbarligen affärssynpunkten att bliva av allra största vikt; och den i propositionen förebragta utredningen synes otvetydigt giva vid handen, att förslaget om ökad malmexport är i sådant avseende grundat på fullgoda principer.

Härtill kommer ytterligare det synnerligen tungt vägande skälet, att det till följd av den statsfinansiella ställningen för närvarande och med hänsyn till betalningsbalansen till utlandet blivit allt mera önskvärt att minska behovet att genom upplånande av medel från utlandet sörja för anskaffande av de ökade kapitaltillgångar, som år från år visat sig erforderliga; ävensom att de statsutgifter, för vilka lånemedel icke kunna tagas i anspråk, jämväl under de senaste åren visat en stark och regelbunden tendens att ökas. Dessa förhållanden synas utskottet starkt tala för angelägenheten av att nya inkomstkällor må, om det låter sig göra, öppnas för fyllande av statens sålunda växande inkomstbehov. Emellertid förutsätter utskottet, i likhet med departementschefen, att det av en ökad malmexport i form av inflytande vinstandelar frigjorda kapitalet i budgeten upptages under rubriken »i anspråk tagna kapitaltillgångar».

I detta sammanhang vill utskottet också erinra om, att den fördel,

som den ifrågasatta ökade malmexporten skulle tillföra staten, ingalunda är inskränkt till den staten tillkommande vinst för dess andel i den brutna malmen, utan även består däri, att staten genom denna ökade export bliver i tillfälle att bättre än eljest utnyttja och på så sätt draga större inkomster av ej mindre statsbanelinjerna Gellivare—Riksgränsen och Kiruna—Svartön, på vilka malmtransporten sker, än även det under anläggning varande kraftverket vid Porjus.

Bland de fördelar för staten, som den föreslagna överenskommelsen skulle medföra, vill utskottet ytterligare framhålla den, att statens inlösande av stamaktierna i bolaget genom denna överenskommelse bliver väsentligt lättare att genomföra, dels därför att lösesumman enligt densamma avsevärt minskas och dels till följd därav, att genom den ökade avsättningen för malmen vid tidpunkten för inlösningen möjliggöres en vida kortare amorteringstid av lösesumman, än man förut kunnat påräkna. I sådant avseende hänvisas till hurusom, enligt vad i propositionen anföres, en amortering enligt nu gällande överenskommelse beräknats kräva en tid av 13 år, undet det att en sådan enligt den föreslagna nya överenskommelsen skulle kunna genomföras på 7 år.

Vid denna frågas bedömande ur ovan antydda synpunkter har utskottet sålunda funnit all anledning att erkänna det berättigade i förvarande förslag att genom ökning av malmexporten från de norrbottniska gruvfälten bereda ökade inkomster åt staten.

Vidkommande därefter överenskommelsen mellan staten och bolagen och den däri föreslagna fördelningen av de fördelar, som den ökade malmbrytningen skulle medföra, har utskottet funnit denna överenskommelse i det hela vara av beskaffenhet att bära av utskottet förordas. Vad särskilt beträffar det förhållandet, att den staten tillkommande andel av vinsten blivit fixerad till visst belopp, har utskottet, då staten härigenom beredes den fördelen att kunna på förhand med säkerhet beräkna sin inkomst av den ökade brytningen, utan att densamma i någon mån göres beroende av, huru denna ökade brytning kommer att ur affärssynpunkt gestalta sig för bolagen, icke funnit något att däremot erinra, och vad beräkningen av denna statens vinstandel vidare beträffar, har utskottet, efter de upplysningar, som utskottet inhämtat, icke haft något att erinra mot vinstandelens bestämmande efter sex kronor för bruten ton.

Om utskottet sålunda funnit det i den kungl. propositionen framlagda kostnadsförslaget i det hela vara av beskaffenhet att bära av Riksdagen godkännas, har utskottet emellertid ansett detsamma bära i ett avseende kompletteras.

Det av greve Wachtmeister i hans förenämnda motion framlagda förslaget om fogande till kontraktet av det ytterligare villkoret, att bolaget åtager sig att anordna viss genom djupborrningar utförd undersökning rörande malmernas dimensioner på djupare nivåer inom Kiirunavaara och Gellivare malmberg, synes nämligen utskottet, med hänsyn till den utomordentligt stora betydelsen av en sådan undersökning särskilt när det gäller att avgöra frågan om statens inlösande av malmfälten, vara synnerligen beaktansvärt, varför utskottet anser sig böra föreslå Riksdagen att till avtalet må fogas detta ytterligare villkor.

Emellertid har det av sakkunnige, vilkas mening av utskottet inhämtats, framhållits, att malmernas läge och dimensioner på djupet för närvarande äro så ofullständigt kända, att en onödig kostnad skulle kunna förorsakas i den händelse flere borrhål samtidigt igångsattes inom vartdera fältet, varvid man kan riskera att några av borrhålen alldeles icke träffa malmen. Om däremot endast ett eller högst två borrhål samtidigt äro under arbete, kan man bestämma de följande borrhålens läge med ledning av redan vunna erfarenheter och sålunda för den beräknade kostnaden vinna det bästa möjliga resultat. För att undersökningen på detta sätt skall kunna fullt planmässigt genomföras anser utskottet önskvärt, att tiden för arbetets avslutande framflyttas till år 1919.

Utskottet vill likaledes fästa uppmärksamheten på önskvärdheten av att i undersökningens program kommer att ingå även utförandet av ett tillräckligt antal analyser på de malmpartier, som vid undersökningen bliva tillgängliga på det att noggrann kännedom må kunna vinnas om mängden och förekomstsättet av för olika metallurgiska processer lämpliga malmtyper.

På grund av vad sålunda anförts, hemställer utskottet,

att Riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förevarande proposition och den av greve Wachtmeister i ämnet väckta motionen, må bemyndiga Kungl. Maj:t att å statens vägnar med Luossavaara-Kiirunavaara aktiebolag, aktiebolaget Gellivare malmfält och trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund träffa överenskommelse angående ökad brytning och utfraktning av järnmalm m. m., i enlighet med det vid propositionen fogade förslag till sådan överenskommelse, dock att till avtalet skall fogas det ytterligare villkoret, att bolaget åtager sig att anordna en genom djupborr-

ningar utförd undersökning rörande malmernas dimensioner på djupare nivåer inom Kiirunavaara och Gellivare malmberg intill en kostnad av högst 500,000 kronor, vilket av bolaget gjorda utlägg skall utan räntetillägg till bolaget återbetalas, i den händelse staten år 1932 eller år 1942 begagnar sig av sin rätt att inlösa bolagets halvpårt i de nämnda malmfälten, samt att denna undersökning skall utföras i överensstämmelse med de anvisningar, som lämnas av en för arbetets övervakande tillsatt nämnd på tre personer, av vilka en utses av Kungl. Maj:t, en av bolaget och en av järnkontoret, skolandet arbetet så bedrivs, att nämndens rapport över de vunna resultaten kan föreläggas 1919 års Riksdag.

Stockholm den 25 april 1913.

På statsutskottets vägnar:

F. CL:SON WACHTMEISTER.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från Första kammaren: herrar greve *F. Cl:son Wachtmeister*, *O. Jonsson*, friherre *J. T. Gripenstedt*, greve *P. O. L. Klingspor*, friherre *C. H. Falkenberg*, friherre *J. G. Beck-Friis*, *O. M. Strömberg*, *F. Berglund*, *N. O. Bruce*, *C. I. Asplund* och *A. W. Lindhe*, samt

från Andra kammaren: herrar *A. Ekman*, *A. Wiklund*, *P. Olsson*, *C. Persson*, *K. Starbäck*, *K. V. Rydén*, *N. E. Lindberg*, *J. Ström*, *G. Odqvist*, *L. J. Carlsson* i Frosterud, *A. P. Gustafsson* och *H. Lemke*.
